

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-53>

УДК 368.91

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

MODERN APPROACHES TO RESEARCH ON THE POTENTIAL OF THE LIFE INSURANCE MARKET

Волошина-Сідей Вікторія Вадимівна

кандидат економічних наук, старший викладач,
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського;
Миколаївський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4772-7261>

Коверза Анастасія Ігорівна

здобувач освіти,
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

Voloshyna-Sidei Viktoriia

Mykolayiv National University named after V.O. Sukhomlinsky;
Mykolaiv National Agrarian University

Koverza Anastasia

Mykolayiv National University named after V.O. Sukhomlinsky

У статті проведено аналіз поняття страхування життя з позиціонування його, як засобу захисту та стабільного існування громадянина. Проведено дослідження основних підходів до оцінки потенціалу страхування життя, наведено класифікацію основних видів страхування життя з описом подальших перспектив розвитку даних підгалузей в Україні. Проаналізовано та систематизовано фактори, що впливають на розвиток цієї галузі страхування. Таку підгалузь страхування, як страхування життя, ще не можна назвати досить розвинутою, особливо у країнах з перехідною економікою, звісно, ця теза не стосується країн «західного світу», адже саме там, ця галузь є достатньо перспективною і має у структурі доходів страхових компаній значну частку. Саме тому у статті досліджено сучасний стан та перспективи розвитку ринку страхування життя в Україні та можливість застосування сучасних світових практик.

Ключові слова: страхування, страхування життя, довгострокове страхування життя, накопичувальні програми, страховий ринок.

The article analyzes the concept of life insurance from its positioning as a means of protection and stable existence of a citizen. A study of the main approaches to assessing the potential of life insurance was carried out, a classification of the main types of life insurance was given, with a description of further prospects for the development of these sub-sectors in Ukraine. The article also defines that life insurance is an important tool for injecting long-term investments in the economy with the help of which the growth of well-being is possible population as a whole. Factors affecting the development of this insurance industry were analyzed and systematized. Such a sub-industry of insurance as life insurance cannot yet be called sufficiently developed, especially in countries with a transition economy, of course, this thesis does not apply to the countries of the "Western world", because it is there that this industry is quite promising and has in the structure of the income of insurance companies a significant share. That is why the article examines the current state and prospects for the development of the life insurance market in Ukraine and the possibility of applying modern world practices. There are a number of problems in the life insurance market, which inhibit its further development. These problems are related both to the situation in country, and directly with the activities of the insurance companies themselves. The problems of the insurance market itself have been identified: the low level of the national one reinsurance market and dependence on global reinsurance leaders; narrow customer base of insurers; underdevelopment of the long-term insurance, non-state pension provision; unqualified current calculations and incorrect statistical data; imperfection of insurance rules; significant informational closure of the insurance market; insufficient level personnel and scientific support. Therefore, the formation of a highly organized and effectively functioning life insurance market with proper infrastructure corresponding to the chosen European vector of development is an urgent and important task today.

Keywords: insurance, life insurance, long-term life insurance, savings programs, insurance market.

Постановка проблеми. В умовах становлення соціально-орієнтованої економіки, де найціннішим фактором виробництва є людський капітал, все більшого значення набуває питання захисту здоров'я і життя людини, підтримання умов нормальної життєдіяльності. У складних умовах сучасної політичної, соціальної, економічної та безпекової ситуації в країні, наша держава не може забезпечити достатній рівень матеріального добробуту громадян та стійкої фінансової стабільності, адже зарах ніхто не убезпечений від втрати роботи, заробітку, бізнесу чи домогосподарства, що є негативним наслідком військової агресії. Більшої впевненості у завтрашньому дні може надати саме страхування життя, оскільки у цьому разі людина сама забезпечує своє майбутнє самостійно. В умовах переходу усієї ринкової економіки на якісно нову, інноваційну фазу свого розвитку відбувається постійне збільшення різноманітних ризиків, які необхідно невілювати. Одним із засобів цього може стати страхування, особливо важливим стає страхування життя, як засіб забезпечення достатнього рівня матеріального добробуту громадян. Таку підгалузь страхування, як страхування життя, ще не можна назвати досить розвинутою, особливо у країнах з перехідною економікою, звісно, ця теза не стосується країн "західного світу", адже саме там, ця галузь є достатньо перспективною і займає у структурі доходів страхових компаній значну частку, тож для України на сьогодні є досить актуальним питанням всебічне дослідження страхування життя та популяризація культури страхування серед громадян країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні засади функціонування ринку страхування життя досліджували такі вітчизняні науковці як: В. Волкова [1], Л. Приступа [3], Т. Смалюк [3], І. Совяк [3] І. Рудь [4], Є. Ткаченко [5], О. Яришко [5], О. Залетов, С. Осадець, Т. Ротова, Я. Шумелда. Серед зарубіжних науковців, які займалися проблемними питаннями страхування життя можна виділити наступних: Д. Бланда, Р. Мертона, Л. Рейтмана, П. Самуельсона, К. Турбіну, Д. Хоккінса та інших. Віддаючи належне існуючим напрацюванням та їх вагомості, слід акцентувати увагу на пошуку можливих шляхів розвитку та еволюції ринку страхування життя в Україні, особливо в аспекті подолання проблемних нюансів його функціонування та приведення у відповідність до європейського

вектору розвитку страхування. Тож, в умовах стрімких змін у цій тематиці, залишається велика необхідність здійснювати подальше дослідження, звісно, опираючись на уже розроблені наукові парадигми та напрацювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Особливу увагу, на нашу думку, необхідно приділити саме вдосконаленню методики оцінювання ризиків у страхуванні життя та доопрацюванню існуючих класифікацій факторів впливу на страховий ринок України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є узагальнення наукових підходів щодо поняття страхування життя, вдосконалення існуючих класифікацій, аналіз та систематизація факторів впливу на розвиток ринку страхування життя та страхової галузі України в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток ринкових механізмів добровільного страхування, особливо в сфері соціально значущих видів страхування, знижує навантаження на державу і створює переваги для підвищення фінансової активності людей, більш осмисленого розподілу особистих фінансів і, як наслідок, зняття соціальної напруженості для охоплених страхуванням категорій населення. Серед добровільного виду страхування найбільшу соціальну значимість має саме страхування життя, крім того, воно відіграє і важливу інвестиційну роль, акумулюючи тимчасове вільне збереження населення. Досліджуючи трактування сутності страхування життя, нами було сформовано авторське розуміння страхування життя, що ґрунтується на охопленні його основних рис, таких як:

- об'єктні властивості особистого страхування;
- спрямованість на недопущення критичного рівня життя або підвищення благополуччя застрахованих і матеріальнозалежних від них осіб;
- типи страхових випадків (дожиття або недожиття, застрахованих до визначеного терміну, віку або події, втрати працездатності, тощо);
- єдність способів реалізації цілей страхування [3, с. 230].

Враховуючи перераховані риси, пропонуємо трактувати страхування життя як систему відносин в рамках особистого виду страхування, спрямовану на попередження критичного порушення рівня життя застрахованого або матеріально залежних від нього осіб у

разі втрати джерела доходу внаслідок смерті, повної або часткової втрати працездатності, а також для підвищення матеріальної стабільності застрахованої особи у разі досягнення, визначеного договором страхування віку або події, реалізованих шляхом гарантії виплати страхової суми при настанні страхового випадку (смерть, дожиття, утрата працездатності, тощо).

На відміну від раніше запропонованих, авторське визначення охоплює всі основні риси даного поняття і розглядає його як з точки зору цілей і ризиків, так і з позиціями способів виплати страхових сум з акцентом на соціальні функції.

У вітчизняній науковій думці та практиці найбільш поширеними є наступні чотири підходи до класифікування страхування життя:

- 1) з позиції відокремлення різних видів страхування життя;
- 2) з позиції виокремлення його видів та форм;

- 3) як складова особистого страхування;
- 4) з позиції виділення різних видів та типів договорів страхування життя.

На нашу думку, найвужчим за змістовністю є третій підхід, згідно якого страхування життя вчені не розглядають окремо, а виділяють його лише у як складову у класифікації особистого страхування [4, с. 146]. Ми вважаємо, що найбільш повно класифікація страхування життя наведена у Директиві 2002/83/ЄС від 5 листопада 2002 р., згідно якої класифікація страхування життя охоплює 9 класів. Узагальнимо дану класифікацію на рис. 1.

На нашу думку, питання класифікації страхування життя є вкрай актуальним і для України, бо існуючі у вітчизняному законодавстві підходи не повністю відповідають сучасним вимогам фінансового ринку. На це також звертають увагу науковці і законотворці, про що, свідчить новий проєкт Закону України «Про страхування», в якому намагаються адаптуватися до європейського законодавства

Класифікація страхування життя								
1 клас	2 клас	3 клас	4 клас	5 клас	6 клас	7 клас	8 клас	9 клас
1.1 Дожиття до певного, віку; страхування на випадок смерті; дожиття або дострокового настання смерті; шлюбне страхування; страхування при народженні дитини; 1.2 ануїтети; 1.3 Додаткове страхування, на випадок смерті, що настала у результаті нещасного випадку.	2.1 Шлюбне та страхування при народженні	3.1 Дожиття до певного, віку; страхування на випадок смерті; шлюбне страхування; страхування при народженні дитини; 3.2 ануїтети;	4.1 постійне медичне страхування	5.1 Тонтіни, які є видом взаємного страхування та передбачають спільну капіталізацію своїх внесків	6.1 Операції щодо викупу капіталу, які базуються на актуарних розрахунках	7.1 Страхування пенсій, у тому числі управління групами пенсійними фондами	8.1 Операції, безпосередньо пов'язані з накопиченням	9.1 Операції, що стосуються тривалості людського життя, у випадку якщо вони реалізуються або управляються страховиками на власній ризи

Рис 1. Класифікація страхування життя за Директивою 2002/83/ЄС

Джерело: сформовано автором на основі [6, с. 172]

та використовуються європейські підходи у питаннях класифікації страхування життя. Планується виділяти п'ять класів, а саме:

I. Страхування життя, не пов'язане з інвестиційним.

II. Страхування життя, пов'язане з дожиттям до певної події у житті людини; III. Інвестиційне страхування життя.

IV. Страхування здоров'я на постійній основі.

V. Страхування додаткової пенсії [2].

Симбіозом окремих видів накопичувального страхування життя соціального змісту є змішане накопичувальне страхування життя, яке об'єднує у собі одразу декілька його видів: дожиття застрахованим до певного, визначеного у договорі строку; настання смерті застрахованої особи; часткову або повну втрату здоров'я унаслідок хвороби чи настання нещасного випадку [5, с. 148].

Незважаючи на те, що послуги накопичувального страхування життя в країнах з розвиненим страховим ринком є досить поширеним інструментом як страхового захисту, так і інвестування, швидкість зростання даного сегмента в Україні залишається на низькому рівні, що, на нашу думку, залежить найбільше від таких факторів:

1) слабка схильність населення до накопичення коштів і низька інвестиційно- страхова культура громадян;

2) відносно високий розмір страхових внесків (у річному вираженні) у порівнянні з рівнем середньої заробітної плати;

3) стереотипи мислення суспільства у відношенні до особистих фінансів. Разом з тим, думаємо, що потенціал розвитку страхування життя в Україні все ж таки є та насамперед буде в подальшому залежати від наступних тенденцій:

- підвищення тривалості життя;
- зростання демографічного навантаження на людей похилого віку;
- фінансова стабільність та підвищення накопичувальної спроможності громадян;
- фінансова стабільність домогосподарств при втраті основного джерела доходу;
- реформування системи соціального захисту;
- спрощення та вдосконалення нормативної бази регулювання страхової діяльності в Україні;
- створення умов та правил для більш активного входження іноземних компаній зі страхування життя на вітчизняний ринок [1, с. 13].

Отже, виявлення високого потенціалу ринку страхування життя населення з низькою його розвиненістю на сучасному етапі актуалізує необхідність розробки ряду заходів, спрямованих на його зростання. При цьому основний напрямок дослідження має зосередитися на підвищенні привабливості даного виду економічної діяльності для кожного з учасників страхування життя, так як тільки механізми подібного роду здатні забезпечити довгостроковий процесовий розвиток страхування життя. Вважаємо, що пріоритетним напрямком розвитку страхування життя є розширення кількості споживачів за рахунок зниження собівартості страхової послуги, фінансовим вираженням якої є нетто-ставка. Пропонуємо впровадження гнучкої тарифної політики в регіонах для великих страхових компаній з розвиненою системою філій, заснованої на використанні виявлених відмінностей у демографічних характеристиках областей та регіонів України, що дає можливість знизити нетто-ставки та в кінцевому баченні дозволить розширити контингент застрахованих і підвищити прибутковість страхових компаній за рахунок ефекту масштабу.

Висновки. Соціально-економічний розвиток нашої країни перебуває у стані неготовності до швидких майбутніх змін, зумовлених Четвертою промисловою революцією, але й до відповідності мінімальним параметрам зростання сьогодення. Недостатній рівень пенсійного соціального захисту ставить мало-забезпечені прошарки громадян на межу виживання, саме страхування життя могло б змінити дану ситуацію та стати ще одним способом захисту від можливих фінансових викликів та втрат. Проведене дослідження дає нам змогу охарактеризувати страхування життя, як засіб захисту населення від загрози фінансової кризи, спричиненої ризиками втрати життя, здоров'я, працездатності та інше.

Виявлені фактори, що діють на розвиток страхування життя в Україні, систематизовані в розрізі двох груп, а саме: фактори, що сприяють його розвитку (слабка схильність до накопичення фінансів, низька страхова культура; відносно високий розмір страхових внесків) та фактори, що сприяють розвитку ринку страхування життя (збільшення очікуваної та середньої тривалості життя населення та демографічної навантаженості; зростання рівня життя населення; розвиток фінансового ринку та інших інвестиційних інструментів, зростання страхового ринку в цілому та

частки особистого страхування, підвищення рівня соціальної відповідальності індивіда та розуміння сучасних ризиків). Отже, якісне та кількісне обґрунтування і групування даних

факторів є основою розробки заходів, спрямованих на підвищення масштабів і ефективності діяльності компаній по страхуванню життя в Україні

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волкова В. В. Сучасний стан та подальші перспективи розвитку ринку страхування життя в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України: електронне наукове видання*. Ірпінь, 2015. С. 1–16. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e> (дата звернення: 20.09.2022).
2. Проект Закону України «Про страхування» від 29.03.2021 №5315. Верховна Рада України. URL: <http://rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id> (дата звернення: 14.09.2022).
3. Приступа Л. А., Смалюк Т. І., Совяк І. Е. Страхування життя: сучасні тенденції та перспективи розвитку в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 7. С. 230–234. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_76 (дата звернення: 14.09.2022).
4. Рудь І. Ю. Теоретичні основи страхування життя в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 787–792.
5. Ткаченко Є. Ю. Яришко О. В. Сучасний стан та перспективи розвитку страхування життя в Україні. *Вісник ЗДІА*. 2012. № 2. С. 144–148. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_2_144.pdf (дата звернення: 20.09.2022).
6. Do Hong Anh. Nature of life insurance. URL: https://www.academia.edu/9550237/NATURE_OF_LIFE_INSURANCE (дата звернення: 21.09.2022).

REFERENCES:

1. Volkova V. V. (2015) Suchasnyj stan ta podalshi perspektyvy rozvytku rynku strakhuvannia zhyttia v Ukraini. [The current state and further prospects for the development of the life insurance market in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy: elektronne naukove vydannia*. Irpin, pp. 1–16. Available at: <http://vww.nbu.gov.ua/e> (last accessed 20.09.2022). (in Ukrainian)
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021) Proekt Zakonu Ukrainy «Pro strakhuvannia» [Draft Law of Ukraine "On Insurance"] vid 29.03.2021 № 5315. Available at: <http://rada.gov.ua/pls/zweb2/webprots34?id> (last accessed 14.09.2022). (in Ukrainian)
3. Prystupa L. A., Smaliuk T. I., Soviak I. E. (2016) Strakhuvannia zhyttia: suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku v Ukraini. [Life insurance: modern trends and development prospects in Ukraine]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 7, pp. 230–234. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2016_76 (last accessed 14.09.2022). (in Ukrainian)
4. Rud I. Yu. (2017) Teoretychni osnovy strakhuvannia zhyttia v Ukraini [Theoretical foundations of life insurance in Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 16, pp. 787–792. (in Ukrainian)
5. Tkachenko Ye. Yu. Yaryshko O. V. (2012) Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku strakhuvannia zhyttia v Ukraini [The current state and prospects for the development of life insurance in Ukraine]. *Visnyk ZDIA*, vol. 2, pp. 144–148. Available at: http://vww.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_2_144.pdf (last accessed 20.09.2022). (in Ukrainian)
6. Do Hong Anh. Nature of life insurance. Available at: https://vww.atsademia.edu/9550237/NATURE_OF_LIFE_INSURANTS (last accessed 21.09.2022).